

REGIONALIZM W EDUKACJI SZKOLNEJ

(w świetle ostatniej reformy szkolnictwa)

Regionalizm jest tak stary jak człowiek, jego odczucia i tęsknoty, jego związek z ziemią. Stąd najsilniej działa w duszy ludu...

Ten związek duchowy człowieka z krajem rodzinnym, który go łączy tysiącem uczuciowych nici z całością tego, wśród czego człowiek wzrósł, z czym się duchowo od dziecka zespolił, jest zjawiskiem ludzkim i wiecznotrwałym¹.

Wprowadzenie

W czasach dzisiejszych sprawa regionalizmu nabiera specyficznego znaczenia. Jak twierdzi B. Kwiatkowski, regionalizm w wymiarze jednostkowym oznacza postawę wobec „małej ojczyzny”, „ojczyzny prywatnej”, z którą człowiek jest związany bezpośrednio przeżyciami i nawykami: „Postawa regionalistyczna zakłada związek między jednostką/zbiorowością a terytorium”. Regionalizm oznacza tu

przywiązanie do własnej ziemi i przekonanie, że ziemia ta posiada pozytywnie oceniane właściwości, które odróżniają ją od innych terytoriów ojczyzny narodowej; przekonanie, że społeczność zamieszkująca tę ziemię tworzy lub stworzyła w przeszłości określone wartości, które wchodzą w skład własnej oryginalnej kultury; poczucie identyfikacji z tą zbiorowością i jej kulturą; pragnienie, aby przywiązanie do ziemi rodzinnej i pozytywną ocenę jej walorów oraz identyfikację ze zbiorowością której terytorium to jest podporządkowane, i z jej kulturą manifestować przez różne działania społeczne².

Regionalizm w powszechnym ujęciu to pewna koncepcja ideowa, a zarazem ruch społeczny, zmierzający do poznania i twórczego wykorzystania wartości i sił tkwiących w małych zespołach społeczno-przestrzennych³.

¹ J. Nowak - Dłużewski, *U źródeł regionalizmu*, [w:] *Z historii polskiej literatury i kultury*, Warszawa 1967, s. 210, 212.

² R. Kantor, *Narodowotwórczy i kulturowotwórczy charakter regionalnych organizacji podhalańskich*, [w:] *Studia etnologiczne i antropologiczne*, red. I. Bukowska-Floreńska, Katowice, 1999, t. 2, s. 299–300.

³ Podaję za L. Kozółb, *Kultura regionalna a tożsamość kulturowa*, s. 1, maszynopis w zbiorach autora szkicu.

Włączenie problematyki regionalnej do nauczania szkolnego ma olbrzymi wpływ na procesy integracyjne w społeczności, w której różne jej cechy poprzez wzajemne oddziaływanie na siebie przyczyniają się do wytworzenia nowych wartości, akceptowanych przez całą społeczność, co jest czynnikiem rządzącym w zbiorowości i daje poczucie wspólnoty, ale nie jednolitości.

W sensownej pomyślanej integracji nie idzie przecież o uniformizację zbiorowości i jej myślenia. Ta różnorodność (nawet pewna konfliktowość – byle otwarta) może być płodnym zaczynem dla narodzin nowych wartości kulturowych. Dowodem na to może być niezwykła wartość kultury na byłych Kresach Wschodnich Polski, gdzie stykały się, ścierały się ze sobą i wzajemnie improwizowały elementy kultur różnych pod względem etnicznym i religijnym. Twórczość Iwaszkiewicza, Wańkowicza, Miłosza czy Jasienicy jest znakomitą dowodem, że jeszcze w XX wieku wschodnio-litewski melanż kulturowy wyzwał i inspirował najwybitniejsze na firmamencie literackim zjawiska, które stanowią kontynuację XIX-wiecznych fenomenów literackich (Mickiewicz, Słowacki, tzw. „szkoła ukraińska”, Orzeszkowa). Celem edukacji regionalnej powinno być podtrzymywanie wspólnych powszechnych wartości i symboli⁴.

Rok szkolny 1999/2000 został wzbogacony, zgodnie z obowiązującymi podstawami programowymi, o edukację regionalną – dziedzictwo kulturowe w regionie. Jej rola w nauczaniu młodego pokolenia jest niezmiernie ważna. Zamiarem autorów podstawy programowej w zakresie edukacji regionalnej jest m. in. rozbudzenie zainteresowania regionem, aktywności terytorialnej oraz silniejszych więzi ze wspólnotami małych ojczyzn.

Program nauczania wynikający z założeń reformy preferuje kształcenie zintegrowane i blokowe, tym samym wychodzi naprzeciw zainteresowaniom i zapotrzebowaniu pedagogów. Przeznaczony jest dla nauczycieli prowadzących nauczanie wczesnoszkolne, przedmioty humanistyczne, przyrodnicze, artystyczne. Kręgiem swych zainteresowań obejmuje także animatorów kultury współpracujących z placówkami i ze stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi.

Treści programowe mogą być z powodzeniem realizowane w dowolnych częściach kraju po uwzględnieniu macierzystej specyfiki.

Wielkie jest w tym dziele zadanie szkoły. Włączenie zagadnień regionalnych do strategii dydaktyczno-wychowawczej zapewni z jednej strony skuteczność, z drugiej proporcjonalnie najszerzy krąg wpływu na młodzież. Edukacja regionalna pozwala na narodzenie się tożsamościowych regionalnych utożsamień młodzieży i poczucia więzi z „małą ojczyzną” oraz celowe zespolenie się jej z rodzinnym środowiskiem.

„Mała ojczyzna” jest to świat, w którym żyjemy na co dzień, to najbliższy zakątek, wszystko to, co jest wokoło obecne: natura, ludzie i stworzona przez nich kultura – cała najbliższa nam cywilizacja. Jest ona elementem większej całości, sąsiaduje z innymi „małymi ojczyznami”, razem tworząc regiony i ziemie.

⁴ L. Kozłub, *Regionalizm a odkrywanie własnej tożsamości*, s. 2, maszynopis w zbiorach autora szkicu.

Ojczyzna najbliższa zatem to nie znaczy tylko: bliska uczuciowo, serdecznie, to również bliska dosłownie – topograficznie. Taka, jaką się da zamknąć kręgiem horyzontu, obejmąć pieszo, a czasem taka bliska, jak na wyciągnięcie ręki. Adam Mickiewicz w *Epilogu do Pana Tadeusza* określa następująco tzw. „małą ojczyznę”

Ten kraj szczęśliwy, ubogi i ciasny!
Jak świat jest boży, tak on był nasz
własny!

Znaczenie pojęcia regionalizm

Termin *region* bywa definiowany i stosowany w różnych dziedzinach nauki, nie tylko w geografii, ale również w socjologii, historii politycznej i gospodarczej. Region jako przestrzeń geograficzno-historyczna i gospodarczo-kulturowa co najmniej od 200 lat, tj. od powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, znajduje się w centrum uwagi organizacji naukowych i kulturalnych. Etymologicznie wyraz *region*, od którego pochodzi pojęcie regionalizm, wywodzi się z łacińskiego rzeczownika *regionis*, wyrazu wieloznacznego, odnoszącego się w gruncie rzeczy do:

- kierunku, położenia;
- granicy, linii granicznej;
- obszaru ziemi, terytorium kraju;
- dzielnicy miasta⁵.

Prażródła terminu „region” szukać należy w łacińskim słowie *regio* w sensie: okolica, kraina, dzielnica, bowiem już w starożytności rzymskiej rozróżniano regiony, a termin ten znany był rzymskiemu prawu i literaturze. Aurelius Sextus Victor w *Origo gentis romanae* (V w. n.e.) stosuje go w klarownie sprecyzowanym kontekście słownym: *nam coniugam in familiam dilatat est, familiam in gentem, gens in civitatem, civitas in provinciam, provincia in regionem*. Pierwotny zakres treściowy hasła „region” odnosił się więc do podziału terytorialnego i jako teren administracyjny stosowany jest też współcześnie, powiadamy bowiem: region krakowski, region kaszubski, region cieszyński⁶.

Regionalizm jest niejako zjawiskiem naturalnym i nie stanowi szczególnej właściwości kultury początku XXI wieku. W swych wcześniejszych formach oznaczał chronienie, zamykanie w sobie, przechowywanie cennych wartości własnej kultury i wspólnoty. Wyrastał z obrony własnej tożsamości kulturowej przed „gwałtem symbolicznym” dokonywanym przez obcych w sensie kulturowym, z obrony budzącej się coraz wyraźniej świadomości narodowej trudnej do pogodzenia z utratą suwerennej państwowości i podziałem własnego terytorium narodowego między obce państwa⁷.

⁵ M. Plezia, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1974, s. 495–496.

⁶ *Regionalizm w nauczaniu języka polskiego w szkole średniej*, zbiór prac pod redakcją E. Rosnera, Warszawa 1975, s. 5.

⁷ H. Skórowski SDB, *Antropologiczno-etyczne aspekty regionalizmu*, Warszawa 1990, s. 13.

Pojecie regionalizmu zyskało sobie prawo obywatelstwa w polskiej dydaktyce szkolnej jeszcze w okresie międzywojennym. Sprawami edukacji regionalnej w nauczaniu szkolnym zajmował się wówczas czołowy teoretyk i ideolog regionalizmu – Aleksander Patkowski – współpracownik „Ziemi” (miesięcznika krajoznawczego), zamęczony w 1942 r. w Auschwitz⁸, prof. Jan Zygmunt Jakubowski – profesor Uniwersytetu Warszawskiego, zasłużony dla sprawy polonistycznej dydaktyki szkolnej, prof. Stefania Skwarczyńska i in.

Pojecie regionalizmu zostało zdefiniowane przez jego głównego propagatora – Aleksandra Patkowskiego, następująco:

Regionalizm wysuwa hasło odrodzenia wartości rasowych polskich, wzmoczenia poczucia przynależności terytorialnych przez podejmowanie zbiorowego wysiłku ugrupowań, osiadłych na danym terytorium do organizacji pracy, koordynowania inicjatywy, twórczego i aktywnego stosunku wobec zjawisk zachodzących w najbliższym otoczeniu. Przez wszechstronne poznanie ziemi i człowieka – regionalizm budzić ma zmysł organizacyjny, dar inicjatywy, umacniać dyscyplinę egzekutywy, szerzyć zamiłowanie do konstrukcji i konkretności, wskrzeszać słowem energię narodową, umocnić ją wolą ciągłości i konsekwencji czynu⁹.

W rozwijanie ruchu regionalnego w latach międzywojennych angażowali się znani literaci: Antoni Olcha (Lustra potoku) i Józef Ozga-Michałski (Sowizdrzał świętokrzyski), również etnografowie i dialektolodzy: Hieronim Łopaciński – także historyk i bibliofil, Izydor Gułgowski – pisarz i etnograf, Adam Chętnik – działacz społeczny i podróżnik, Seweryn Udziela – jeden z twórców Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Jan Zaremba – badacz gwary żywieckiej i języka Serbołużyczan oraz inni¹⁰.

Po zakończeniu działań wojennych regionalizm zaczął się odradzać w oparciu o wcześniejsze wzory i doświadczenia. Jednak nowa rzeczywistość spowodowała różne jego metamorfozy, jako następstwo przemian politycznych w kraju. Periodyzacja jego powojennej historii ściśle pokrywa się z okresami dziejów Polski. System polityczny państwa w sposób decydujący wpływał na losy ruchu regionalnego, w latach 1951–1956 spowodował nawet czasowy jego zanik. Odrodzenie się tego ruchu w następnych latach, bądź hamowanie jego aktywności wskazywało na istnienie prostej zależności między polityką państwa i działalnością organizacji regionalnych. Czynniki państwowe bardzo wąsko i utylitarnie traktowały rolę mecenasów i sponsora ruchu, co wynikało z motywów ideologicznych, jakimi kierowała się władza¹¹.

⁸ A. Patkowski, *Regionalizm w nauczaniu i wychowaniu szkolnym*, „Ziemia”, 1925, nr 1, s. 4–9.

⁹ A. Patkowski, *Idee przewodnie regionalizmu*, „Przegląd Współczesny”, 1924, nr 30; cyt. za: E. Kuźma, *Regionalizm*, [w:] *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław 1992, s. 927.

¹⁰ T. Aleksander, *Główne formy współczesnego regionalizmu w Polsce*, [w:] *W klimacie śląskiej humanistyki*, pod red. J. Kwiatek i E. Sapi-Drewniak, Opole [s.a.], s. 28–29.

¹¹ S. Dąbrowski, *Regionalizm z perspektywy historycznej*, [w:] *Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość). Materiały i komunikaty ogłoszone na konferencji naukowej 15–17 września 1989*, red. C. Niedzielski, Ciechanów 1990, s. 6.

Realizowanie założeń regionalizmu było obowiązkiem stanu nauczycielskiego. Silnie i głęboko utrwalony jest regionalizm w świadomości ogromnej rzeszy nauczycieli. Pozostał w niej nawet wówczas, gdy z programów szkolnych regionalizm był już wymazany. Nauczyciele przenieśli swoją działalność, głównie po roku 1956, do stowarzyszeń regionalnych i krajoznawczych, w których do dzisiaj są najliczniejszą grupą zawodową. Przy nieco sprzyjających warunkach, jak np. podczas milenium chrztu Polski, podejmowali zadania w zakresie edukacji historycznej, tworzenie izb i muzeów regionalnych. Byli autorami publikacji na temat swych miejscowości, pisali o ich historii i dziedzictwie kulturowym. Prowadzili koła zainteresowań krajoznawczych albo naukowe koła historyczne¹².

W przeszłości polski ruch regionalny należał do najbardziej aktywnych i rozwiniętych w sensie przedmiotowym i podmiotowym, realizowanym w różnorodnych formach działań¹³.

Według *Słownika terminów literackich* regionalizm to

zespół kierunków o zróżnicowanym programie literackim i ideowym, charakteryzujący się dążeniem do związania twórczości literackiej z osobliwościami regionów, ich obyczajami, kulturą, językiem, przeciwstawiany kulturze ogólnonarodowej¹⁴.

Według *Nowej encyklopedii powszechnej* regionalizm to:

- prąd społeczno-kulturalny dążący do zachowania własnych cech kultury danego obszaru, jej odnowy i propagowania;
- ruch regionalny, czyli ruch społeczno-kulturalny, opierający się na zainteresowaniu odrębnością kultury poszczególnych regionów kraju, dążący do pogłębienia wiedzy i prezentacji o tej kulturze; działalność taką prowadzą np. stowarzyszenia regionalne¹⁵.

P. Kowolik określa edukację regionalną jako:

ogół procesów, których celem jest zmienianie ludzi, głównie dzieci i młodzieży – stosowanie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowania, a także zapoznanie ich z kulturą swego regionu oraz uwrażliwienie na odrębności kulturowe innych regionów, a poprzez to wpajanie dzieciom tolerancji oraz umacnianie patriotyzmu. Edukacja regionalna to podejmowanie celowych działań przez szkołę na rzecz kształtowania u dzieci i młodzieży przywiązania i umiłowania określonego regionu. Edukacja ta ma na celu świadome kształtowanie więzi emocjonalnych z tzw. ojczyzną prywatną, tj. tym obszarem, gdzie się człowiek urodził, czy też spędził część lub całe życie¹⁶.

¹² A.J. Omelaniuk, *Regionalizm w Polsce na przełomie tysiącleci*, Wrocław–Gorzów Wielkopolski 2002, s. 82.

¹³ S. Dąbrowski, op. cit., s. 25 – 27.

¹⁴ M. Głowiński [et al.], *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1998, s. 465.

¹⁵ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1976, t. V, s. 481.

¹⁶ P. Kowolik, *Edukacja regionalna w przedszkolu*, [w:] *Edukacja regionalna z historii, teorii i praktyki*, pod red. M.T. Michałewskiej, Kraków 1999, s. 120–121.

Regionalizm w programie nauczania

Obserwując ogólnoludzki powrót do sensu lokalizmu i poszukiwania tożsamości poprzez wynajdowanie korzeni, organizatorzy i działacze ruchu regionalnego od wielu lat w Polsce sugerowali, że wychowanie regionalne ma doniosłe znaczenie.

Efektom reformy programowej było przyjęcie ogólnych założeń określających cele i treści nauczania, realizowane na poszczególnych etapach edukacji, sformułowane w postaci podstaw programowych kształcenia ogólnego. Stanowią one punkt wyjścia do konstruowania programów nauczania. Uwieńczeniem starań działaczy regionalnych i środowisk nauczycielskich stał się dokument Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe*.

Program nauczania edukacji regionalnej – dziedzictwa kulturowego w regionie jest dokumentem prawnym, który określa nauczycielowi zakres jego węzłowych kompetencji w przeprowadzaniu zajęć. I choć zawiera szereg drobiazgowych wskazań i dyrektyw, to jednak pozostawia – i wyraźnie o tym mówi – wiele swobody nauczycielowi, odwołując się do jego pomysłowości dydaktycznej oraz jego umysłowej autonomii. Multum haseł programowych zostało więc sformułowanych nad wyraz ogólnie, aby nadmiernym uściśleniem nie ograniczyć twórczej dydaktyki regionalnej.

W programie polskiego regionalizmu szkole wyznaczono miejsce wyjątkowo uprzywilejowane, widząc w niej „czynnik odrodzenia prowincji polskiej”. Regionalizm stał się w szkolnictwie doktryną oficjalną, usankcjonowaną przez wprowadzenie do obowiązkowych programów nauczania. W klasach początkowych szkoły powszechniej podniesiony został do rangi osi programowej, w klasach wyższych do rangi czynnika integrującego treści nauczania¹⁷.

Regionalizm współczesny w Polsce obraca swoje zainteresowania przede wszystkim na kulturę, odrębność stylu życia, tradycję kulturalną i historyczną.

Rozważając zagadnienia edukacji regionalnej w programach nauczania opierałem się na tekście rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół¹⁸. Wymieniony dokument określa: cele tej edukacji, zadania szkoły w tym zakresie, ramowy zakres treści oraz precyzuje wyniki w nauczaniu tego przedmiotu. Tym samym edukację regionalną włączono do powszechnego programu kształcenia.

Celem edukacji regionalnej w procesie dydaktyczno-wychowawczym jest ukształtowanie w uczniach poczucia własnej tożsamości regionalnej jako postawy zaangażowania się w funkcjonowanie własnego środowiska i autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury. Celem podstawowym nauczania regionalizmu w szkole jest zakorzenienie dziecka w środowisku. Wykształcenie szacunku do ziemi, w której dziecko wyrasta poprzez określenie charakteru jego małej ojczyzny, której kształt, rytm jakim pulsuje i barwy jakimi się mieni, będzie mógł zobaczyć, wyczuć, powąchać i posłuchać.

¹⁷ A.J. Omelaniuk, *Regionalizm – jego znaczenie i rola w procesie oddziaływania na młodzież u progu XXI wieku*. [w:] *Rodzina – młodzież – regionalizm*, Ciechanów 2000, s. 8.

¹⁸ DzU, 2002, nr 51 (9 V).

Najbardziej ogólnym (strategicznym) celem edukacji regionalnej jest dostrzeganie w zebranych przez ucznia informacjach regionalnej swoistości, znamiennej dla określonego kręgu regionalnego, inspiracji do niekonwencjonalnych działań, które pod każdym względem odpowiadają owej swoistości¹⁹.

Do celów edukacyjnych zaliczyć możemy m.in:

1. Poznawanie własnego regionu, w tym jego dziedzictwa kulturowego, jako części Polski i Europy.
2. Pogłębienie więzi ze swoim środowiskiem, regionem, krajem.
3. Kształtowanie tożsamości regionalnej w kontekście wartości narodowych i europejskich.

Zadania szkoły:

1. Umożliwienie zdobywania wszechstronnej wiedzy o własnym regionie.
2. Tworzenie sytuacji wyzwających w uczniach twórczość, wzbogacających dorobek dziedzictwa kulturowego.
3. Ułatwienie dostrzegania znaczenia wartości własnego regionu i kraju w życiu osobistym.

Treści edukacji regionalnej są związane z krajobrazem, architekturą, zabytkami kultury duchowej i materialnej, gwarą – dialektem miejscowym, folklorem, legendami, sztuką ludową, historią, wiedzą o lokalnych bohaterach i wydarzeniach, kontaktami międzyludzkimi, przekazem międzypokoleniowym, obyczajowością społeczną, obcowaniem z przyrodą, życiem według rytmu przyrody itp.²⁰.

Założenia programowe w zakresie dziedzictwa kulturowego w regionie zawierają m.in. następujące treści nauczania (programowe):

1. Pojęcia dotyczące:
 - terytorium – ojczyzna, macierz, region;
 - wspólnot (społeczności) – wspólnota międzynarodowa, narodowa, państwowa;
 - sfera kultury – regionalizm, ruchy regionalne, kultura regionalna;
 - postaw – samoświadomość narodowa, świadomość regionalna, świadomość lokalna.
2. Nazewnictwo w regionie.
3. Charakterystyka geograficzno-historyczna.
4. Dziedzictwo kulturowe²¹.
5. Dzieje regionu na tle historii Polski i Europy.
6. Perspektywy oraz szanse rozwoju regionu we współpracy krajowej i międzynarodowej.

¹⁹ E. Biłós, *Regionalizm kreatywny w nowoczesnej szkole*, Częstochowa 1998, s. 84.

²⁰ *Edukacja regionalna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. I, s. 937.

²¹ *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe*, Warszawa 1995, s. 5–7.

Osiągnięcia:

1. Świadomy udział w życiu kulturowym, społecznym, gospodarczym i politycznym środowiska lokalnego.
2. Pielęgnowanie i pomnażanie regionalnego i narodowego dziedzictwa kulturowego.
3. Umiejętności prezentowania i promowania regionu w kraju i za granicą.

W trakcie nauki uczeń obcuje z zasobem kulturowym wartości narodowych; narodowe symbole, idee, mity i podania zakorzeniają się w jego samowiedzy, kształtują ją a z nich wynikają dyrektywy wyborów aksjologicznych; przy ich pomocy poznaje on i interpretuje świat. Pomagać w tym tworzeniu „świata w człowieku”, jak to celnie sformułował Max Scheler, mogą także pierwiastki kultury regionalnej.

Zwolennicy regionalizmu dydaktycznego świadomi są tego, iż młody człowiek nie rodzi się z ukształtowanym, gotowym, z góry danym pojęciem „przynależności narodowej”, z możliwością identyfikowania się z tym, co Stanisław Ossowski nazywa „ojczyzną ideologiczną”²². Kultura lokalna, owa ojczyzna prywatna według Stanisława Ossowskiego, nie stanowi konkurencji dla ojczyzny ideologicznej, dla kultury ogólnej, często nieco oderwanej od codziennego życia, lecz jest jej uzupełnieniem.

Kultura lokalna – napisał ks. prof. Leon Dyczewski – to kultura określonej grupy ludzi zamieszkującej wyodrębnione terytorium. Zawiera ona elementy własne, powstałe na bazie wydarzeń i przeżyć mających miejsce tylko w tej grupie oraz elementy zapożyczone, które bez zmian lub zmodyfikowane zostały uznane za własne²³.

Istota regionalizmu w dydaktyce szkolnej polega na tym, że w toku realizacji ogólnopolskiego programu poszczególnych przedmiotów nauczania (historii, geografii, języka polskiego) oraz w toku realizacji programów zajęć pozalekcyjnych uwzględnia się elementy wiedzy o regionie (np. na lekcjach historii – elementy wiedzy o przeszłości historycznej regionu, na lekcjach języka polskiego – elementy wiedzy o kulturze, literaturze, sztuce regionu, dawnej i współczesnej, o udziale regionu w dorobku kultury ogólnonarodowej)²⁴.

Trudno być patriotą swego kraju – napisała Maria Jakubowska – nie znając i nie kochając swojej małej ojczyzny – najważniejszego miejsca na Ziemi. Jeśli tej miłości nie ukształtuje szkoła i środowisko, po prostu się nie ukształtuje wcale.

Na potencjał wiedzy nauczyciela może wywrzeć skutek uczelnia, do której uczęszczał. Stawia to przed wydziałami pedagogicznymi uniwersytetów włączenie tematyki i metod badań regionalnych (etnograficznych, historycznych, geograficznych) do przedmiotów objętych planem studiów. Zagadnienia regionalizmu student ma za zadanie opanowanie w takim stopniu, aby miał świadomość rozpoznawania zjawiska edukacji regionalnej, dokumentacji jej i poprawnej analizy.

²² S. Ossowski, *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny*, [w:] S. Ossowski, *Dzieła*. T. III: *Z zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa 1967, s. 210. Por. też *Motywy ojczyzny w liryce współczesnej*, pod red. M. Ingłota, Wrocław 1985.

²³ L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1993, s. 197.

²⁴ J. Bar, *Regionalizm w dydaktyce a kształtowanie postaw patriotycznych dzieci i młodzieży*, „Kwartalnik Opolski”, 1972, nr 3, s. 56.

Zakończenie

Trudno wyobrazić sobie dzisiejsze funkcjonowanie polskiej szkoły bez zajęć poświęconych „małej ojczyźnie”. Poznanie własnego regionu – bliższej i dalszej okolicy – pomaga modelować w wychowankach świadomość przynależności do danego miejsca.

Regionalizm stanowi ważny element rzeczywistości społecznej, pomagający uczniowi odkrywanie jego tożsamości kulturowej i określonej pozycji w świecie. Niezbędne staje się stworzenie odpowiednich przesłanek do poznania i poszanowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania postawy otwartej wobec pluralizmu i odrębności kultur, przygotowania ucznia do twórczego, zamierzonego udziału w życiu kulturalnym, społecznym oraz kreowania dóbr kultury.

Włączenie problematyki regionalnej do nauczania szkolnego – napisał L. Kozołub – ma olbrzymi wpływ na procesy integracyjne w społeczności, w której różne jej cechy w wyniku wzajemnego oddziaływania na siebie przyczyniają się do wytworzenia nowych wartości akceptowanych przez całą społeczność, co daje poczucie wspólnoty, ale nie jednolitości. Obowiązkiem nauki jest umacnianie spójności narodowej społeczności, utrwalanie ciągłości dziejów, zaspokojenie naturalnej potrzeby rodowodu, potrzebę posiadania historii, czyli określanie dzięki pamięci zbiorowej więzi w czasie, przymierze międzypokoleniowe, nie wykluczające sporów z przeszłością. Konflikt międzypokoleniowy niesie zawsze ryzyko rozdarcia, należy zatem zadbać, by to, co bliskie dla ojców, nie stało się obce dla dzieci. Tu musi być rozważna selekcja połączona ze świadomością, że obrona własnej tożsamości jest drogą różnorodności i bogactwem rodziny ludzkiej. Broniąc polskości nie czynimy tego z egoizmu narodowego, ale dlatego, że kulturze ogólnoludzkiej należy się od nas szczególna danina. Jeśli utracimy tożsamość i staniemy się bezkształtną masą ugniętą do woli przez totalitarnych uzurpatorów różnego autoramentu, nie zdołamy się wywiązać z tego zadania²⁵.

Klamrą spinającą refleksje dotyczące regionalizmu w edukacji szkolnej jest potocznie akceptowane uzasadnienie, iż szkoła pozostanie nadal koronnym organem przygotowującym młode pokolenie do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym. Nie jest ona na tym polu instytucją jedyną. Funkcjonuje w systemie instytucji pozaszkolnych, środków społecznego przekazu, profesjonalnych instytucji kultury i jej propagowania, wszelkich form i stowarzyszeń samorodnego ruchu artystycznego. Szkoła zachowa się w tym systemie ogniwem głównym, gdyż kształtuje człowieka w okresie jego maksymalnych chłonności umysłowych. Ma więc, dysponując metodą wychowawczą, największą możliwość rozbudzenia wyobraźni i subtelności młodego pokolenia.

Naczelnym celem działań edukacyjnych szkoły jest wszechstronny rozwój ucznia. Edukacja szkolna polega na harmonijnej realizacji przez nauczycieli zadań w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania. Zadania te tworzą wzajemnie uzupełniające się i równoważne wymiary pracy każdego nauczyciela.

²⁵ L. Kozołub, *Horyzont oczekiwań*, „Kurier Siedlecki”, 2002 (31 VIII), s. 14.

Szkoła – niezależnie od typu i stopnia organizacji – funkcjonuje w określonym środowisku społecznym i jest z tym środowiskiem silnie związana najrozmaitszymi więzami. A skoro tak jest – szkoła modeluje środowisko, wywiera wpływ na treść (a czasem i jakość) pracy szkoły.

Wprowadzenie edukacji regionalnej na wszystkie szczeble kształcenia może ułatwić zbliżenie środowiska szkolnego do otaczającej je przestrzeni życiowej, ma doniosłe znaczenie dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, bowiem, jak napisał P. Kowolik „przeznaczeniem człowieka jest pełnia i nie może się zdarzyć, byśmy ją osiągnęli bez tego, co prywatne i regionalne”²⁶.

Regionalizm stanowi ważny element rzeczywistości społecznej pomagający ludziom odkrywać swą tożsamość kulturową i własne miejsce w świecie. Niezbędne staje się stworzenie odpowiednich przesłanek do poznania i poszanowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania postawy otwartej wobec pluralizmu i odrębności kultur, przygotowanie do twórczego, zamierzonego udziału w życiu kulturalnym, społecznym oraz kreowania dóbr kultury. Z przedstawionych tutaj rozważań wynika, że szkoła odgrywa istotną rolę w przekazywaniu kultury regionalnej młodemu pokoleniu. Tradycja jej przekazywania powinna być z wielką pieczołowitością pielęgnowana w dobie dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej oraz przeobrażających się ustawicznie wzorców kulturowych.

²⁶ P. Kowolik, *Edukacja regionalna w klasach początkowych*, „Pedagogika i Psychologia”, 1998, nr 4, s. 190.